Nuriddin Xoshimov
"Hidoya" o'rta maxsus islom ta'lim muassasasi o'qituvchisi

SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM KONSEPSIYASINING TASAVVUFIY TARBIYADAGI AMALIY IMKONIYATLARI

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16883061

Annotatsiya. Maqolada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasining tasavvufiy tarbiyadagi amaliy imkoniyatlari yoritilgan. Unda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning mazmuni, pedagogik ahamiyati, zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni hamda asosiy tamoyillari tahlil qilingan. Tasavvufiy tarbiya tizimining falsafiy asoslari — "komil inson" konsepsiyasi, ma'rifat, tarbiya va murshidlik, shuningdek, psixologik asoslari — nafsni idora qilish, muhaseba va tafakkur, murshid-murid munosabati, zikr va meditatsiya — shaxsning ruhiy va ma'naviy rivojlanishidagi ahamiyati bilan izohlangan. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari (individual yondashuv, dialog, amaliy topshiriqlar, refleksiya, AKT vositalari)ning tasavvufiy tarbiya metodlari bilan uyg'unligi ochib berilgan. Muallif bunday integratsiyaning o'quvchilarda mustaqil fikrlash, mas'uliyat, ma'naviy qadriyatlarga hurmat, milliy va diniy merosga sodiqlik, ijtimoiy hamkorlik va mehr-shafqat kabi yuksak fazilatlarni shakllantirishga xizmat qilishini ilmiy asosda ko'rsatgan.

Kalit so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tasavvufiy tarbiya, komil inson konsepsiyasi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, integratsiya

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi o'quvchi shaxsini markazga qo'ygan holda, uning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini inobatga olishga asoslangan yondashuv sifatida alohida e'tirof etilmoqda. Ushbu konsepsiya nafaqat bilim berish, balki shaxsning mustaqil fikrlash, ijodkorlik, ijtimoiy mas'uliyat va o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishni maqsad qiladi. Shu bilan birga, milliy va diniy-ma'naviy merosimiz, xususan tasavvufiy tarbiya, asrlar davomida shaxsning ma'naviy-axloqiy va ruhiy kamolotini ta'minlash bo'yicha boy tajriba to'plagan.

Tasavvufiy tarbiya metodlari — nafsni poklash, sabr-toqat, halollik, mehr-shafqat, murshid-murid an'anasi, tafakkur va muhaseba — shaxsni ichki va tashqi jihatdan uyg'un rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu qadriyatlarni shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning nafaqat ilmiy salohiyatini, balki ma'naviy-axloqiy qiyofasini ham yuksaltirishga imkon beradi.

Shu bois, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasining tasavvufiy tarbiyadagi amaliy imkoniyatlarini o'rganish, ularni zamonaviy pedagogik jarayonga tatbiq etish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash bugungi ta'lim tizimi uchun dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir.

Asosiy qism

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim — bu ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsini markazga qo'yib, uning individual qobiliyatlari, ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish sur'atlarini inobatga olgan holda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. Ushbu konsepsiyada o'quvchi passiv bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi va o'z ta'limining sub'ekti sifatida qaraladi. Ta'lim jarayoni shaxsning o'zini namoyon qilishi, ijodkorligini rivojlantirishi, mustaqil fikrlashi va hayotiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshirishga yo'naltiriladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, bu konsepsiya o'quvchilarda o'z-o'zini anglash, ijtimoiy moslashuv, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga sodiqlik va ijtimoiy mas'uliyat kabi sifatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Globallashuv va texnologik taraqqiyot

sharoitida ta'lim tizimidan tezkor o'zgarishlarga moslasha oladigan, mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va ijtimoiy faol shaxslarni tayyorlash talab etilmoqda. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi zamonaviy ta'lim tizimining ana shu talablariga javob beradi.

Uning ustuvor yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

Ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish;

O'quvchilarning shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirishga ko'maklashish;

Bilimlarni amaliyot bilan integratsiya qilish orqali hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish;

O'quvchining shaxsiy rivojlanish xaritasini tuzish va uni doimiy monitoring qilish;

Ta'limning ijtimoiy hamkorlik va jamoaviy faoliyat bilan uyg'unligini ta'minlash.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra bir nechta asosiy tamoyillarga tayangan holda amalga oshiriladi:

Individual yondashuv — har bir o'quvchining psixologik xususiyatlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olish.

Faol ishtirok — o'quvchini ta'lim jarayonida faol sub'ekt sifatida jalb etish, uning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash.

Refleksiya va o'z-o'zini baholash — shaxsning o'z rivojlanish jarayonini tahlil qilishi, yutuq va kamchiliklarini aniqlashi.

Hamkorlik — o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida hamkorlik asosida bilim olish jarayonini tashkil etish.

Motivatsiyani kuchaytirish — o'quvchilarda ta'limga bo'lgan ichki qiziqish va ehtiyojni shakllantirish.

Mazkur tamoyillar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, shaxsning intellektual, ruhiy va axloqiy rivojlanishini ta'minlaydi hamda uni hayotiy faoliyatda muvaffaqiyatli bo'lishga tayyorlaydi.

Tasavvufiy tarbiya o'z falsafiy mohiyatiga ko'ra, insonni ruhiy va ma'naviy jihatdan mukammallikka olib borishni maqsad qiladi. Uning markazida "komil inson" konsepsiyasi turadi. Bu konsepsiya nafaqat tashqi xulq-atvorni, balki qalb, niyat va tafakkurning pokligini ham ta'lim va tarbiyaning asosiy mezoni sifatida belgilaydi. Komil inson — bu bilimli, halol, sabr-toqatli, mehribon, bag'rikeng va jamiyatga foydali shaxs bo'lib, o'z hayotini yuksak axloqiy tamoyillar asosida olib boradi. Tasavvuf falsafasida ma'rifat (ilm va idrok), tarbiya (axloqiy go'zallik va odob), hamda murshidlik (ustoz rahbarligi) "komil inson"ni shakllantirishning uch tayanchi sifatida qaraladi.

Tasavvuf asrlar davomida milliy va diniy-ma'naviy tarbiyaning eng muhim manbalaridan biri bo'lib kelgan. Uning qadriyatlari shaxsni nafaqat diniy bilim bilan, balki hayotiy tajriba va ichki tarbiya bilan ham boyitadi. Asosiy tasavvufiy qadriyatlar — nafsni poklash, sabr-toqat, halollik, adolat, mehr-shafqat, o'zini-o'zi tarbiyalash, muhaseba va tafakkur — shaxsning ichki intizomini, ijtimoiy mas'uliyatini va ruhiy barqarorligini mustahkamlaydi. Bu qadriyatlar nafaqat individual kamolotga, balki jamoaviy uyg'unlik va barqarorlikka ham xizmat qiladi.

Tasavvufiy tarbiyada murshid-murid an'anasi alohida o'rin tutadi. Murshid — bu bilimli, tajribali, ma'naviy yetuk ustoz bo'lib, muridga (shogirdga) nafaqat ilm, balki hayotiy yo'l-yo'riq, axloqiy mezonlar va ruhiy tarbiya asoslarini ham o'rgatadi. Bu jarayon zamonaviy pedagogikadagi mentorlik va kouçing tizimiga yaqin bo'lib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ishonch, hurmat va doimiy muloqotga asoslanadi. Ustoz-shogird munosabatlari shaxsni mustaqil fikrlashga, hayotiy qarorlarni mas'uliyat bilan qabul qilishga, o'zini doimiy ravishda takomillashtirishga undaydi.

Shunday qilib, tasavvufiy tarbiya tizimi falsafiy asoslar, qadriyatlar tizimi va murshid-murid an'anasi orqali shaxsning ruhiy, ma'naviy va axloqiy jihatdan barkamol bo'lishini ta'minlaydi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning eng muhim tamoyillaridan biri — individual yondashuv — tasavvufiy tarbiya metodlarida o'zining chuqur ifodasini topadi. Har bir shogirdning ichki dunyosi, qobiliyati, ehtiyojlari va ma'naviy tayyorgarligi inobatga olingan holda, unga mos tarbiyaviy yo'l tanlanadi.

Tasavvufdagi nafsni poklash jarayoni shaxsiy sifatlar va ichki intizomni rivojlantirish orqali har bir insonning ichki imkoniyatlarini ochishga xizmat qiladi. Bu, zamonaviy pedagogikadagi shaxsning individual rivojlanish xaritasini tuzish va unga muvofiq ta'lim berish tamoyiliga mos keladi.

Tasavvufda ustoz va shogird o'rtasidagi muloqot — suhbatlar, savol-javoblar va hikmatli nasihatlar — tarbiyaning asosiy vositalaridan biridir. Bu jarayon shaxsga yo'naltirilgan ta'limda qo'llaniladigan dialog metodlari bilan uyg'unlashadi. Suhbat davomida o'quvchi o'z fikrini erkin bayon qilish, dalillar keltirish, savollar berish imkoniga ega bo'ladi. Bunday muloqot nafaqat bilim olish, balki shaxsiy qarashlarni shakllantirish, axloqiy mezonlarni mustahkamlash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda amaliy topshiriqlar o'quvchilarni faol hayotiy pozitsiyaga ega bo'lishga undaydi. Tasavvufiy tarbiyada esa bunday topshiriqlar xizmat, xayriya ishlari va jamoaviy foydali faoliyat ko'rinishida namoyon bo'ladi. Masalan, ehtiyojmandlarga yordam berish, jamoa ishlarida ishtirok etish, tabiatni asrash bo'yicha tadbirlarda qatnashish orqali shaxsning ijtimoiy mas'uliyati, hamkorlik qobiliyati va mehr-shafqat tuyg'usi rivojlanadi.

Refleksiya — shaxsning o'z faoliyati va ichki dunyosini tahlil qilish jarayoni — tasavvufda muhaseba va tafakkur amaliyotlari bilan to'g'ridan-to'g'ri uyg'unlashadi. Muhaseba insonning kundalik xatti-harakatlarini, niyatlarini tahlil qilishga; tafakkur esa chuqur fikrlash, hayot mazmunini anglash va o'zini takomillashtirishga yo'naltiriladi. Bu jarayonlar shaxsning ichki o'zgarishlariga, o'zini boshqarish qobiliyatining rivojlanishiga va axloqiy ongining yuksalishiga olib keladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning zamonaviy sharoitda samarali bo'lishi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanishni talab etadi. Tasavvufiy merosni keng auditoriyaga yetkazish, u haqda o'quv materiallari yaratish, onlayn seminarlar va vebinarlar tashkil etish, elektron kutubxonalar va multimediali darsliklardan foydalanish bu jarayonning zamonaviy ko'rinishidir. Bu nafaqat tasavvufiy bilimlarni saqlash va targ'ib qilishga, balki yosh avlodda milliy va ma'naviy merosga qiziqishni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari bilan tasavvufiy tarbiya metodlarini uyg'unlashtirish o'quvchilarda yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga yordam beradi. Nafsni poklash, sabr-toqat, halollik va adolat kabi qadriyatlar o'quvchi ongiga zamonaviy pedagogik vositalar orqali singdirilganda, ular ichki intizom, pok niyat va to'g'ri hayotiy pozitsiyaga ega bo'ladilar. Bu jarayon shaxsning o'z-o'zini anglashini, axloqiy me'yorlarga amal qilishini va jamiyatdagi ijobiy xulq-atvorini mustahkamlaydi.

Integratsiyalashgan yondashuv o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashish va qabul qilinadigan qarorlar uchun javobgarlikni his etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tasavvufdagi tafakkur va muhaseba amaliyotlari o'quvchilarning ichki refleksiyasini kuchaytirsa, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim metodlari ularni o'z g'oya va fikrlarini asoslab berishga, mas'uliyatli tanlovlar qilishga o'rgatadi.

Xizmat, xayriya, jamoaviy ishlar kabi tasavvufiy tarbiya elementlari shaxsga yo'naltirilgan ta'limdagi amaliy topshiriqlar bilan uyg'unlashganda o'quvchilar ijtimoiy faol, bag'rikeng va boshqalarga nisbatan mehr-shafqatli bo'lib yetishadi. Bu jarayon nafaqat jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarini, balki empatiya, birdamlik va insonparvarlik fazilatlarini ham rivojlantiradi.

Integratsiya jarayonida tasavvufiy qadriyatlarni o'quv dasturlariga, tarbiya soatlariga va ijtimoiy loyihalarga kiritish o'quvchilarda milliy va diniy merosga chuqur hurmat va sodiqlikni shakllantiradi. Tasavvufiy merosning tarixiy, falsafiy va ma'naviy jihatlarini zamonaviy ta'lim vositalari orqali o'rganish ularning madaniy identifikatsiyasini mustahkamlashga, global

muhitda milliy o‘zligini asrab qolishga yordam beradi.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasini tasavvufiy tarbiya metodlari bilan uyg‘unlashtirish zamonaviy ta’lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirishning samarali yo‘llaridan biridir. Tasavvufiy tarbiya tizimidagi falsafiy asoslar — “komil inson” konsepsiyasi, ma’rifat, tarbiya va murshidlik tamoyillari — o‘quvchining nafaqat bilim olishini, balki ma’naviy-axloqiy barkamollikka erishishini ham ta’minlaydi. Psixologik asoslar — nafsni idora qilish, muhaseba va tafakkur, murshid-murid munosabati, zikr va meditatsiya — shaxsning emotsional intellekti, o‘z-o‘zini boshqarish va ruhiy barqarorligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillari — individual yondashuv, dialog va suhbat metodlari, amaliy topshiriqlar, refleksiya hamda AKT vositalaridan foydalanish — tasavvufiy tarbiya mazmuni bilan uyg‘unlashganda o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mas’uliyat, ma’naviy qadriyatlarga hurmat, milliy va diniy merosga sodiqlik, ijtimoiy hamkorlik va mehr-shafqat kabi yuksak insoniy fazilatlar shakllanadi. Natijada, bu integratsiya yosh avlodni ilmli, ma’naviy yetuk, ijtimoiy faol va ruhiy barqaror barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axunova G.N., Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. / B.Yu.Xodiyev tahriri ostida. - T.: “Iqtisodiyot”, 2009.

2. Indiaminov N. va b. Ta’lim samaradorligini oshirishda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim. Ta’lim texnologiyalari. 2014.

3. Kestle, F.: Einführung in die Didaktik des Geographieunterrichts. Wiesbaden: Klinkhardt. 2002.

4. Reich K.: Konstruktivistische Didaktik. Lehr-und Studienbuch mit Methodenpool. 4.Auflage. Weinheim: Beltz Verlag. 2008.

5. Buxoriy Sadriddin Salim. Bahouddin Naqshband yoki yetti pir. Buxoro. 2006. - B. 14.

6. Voxidov R., Maxmudov M, Azimov Yu. Ulug‘ Xojaning ibrat va hikmatlari. Pedagogik mahorat, 2005. 1-son. -B.

7. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tasavvuf haqida tasavvur. Toshkent. Hilol, 2019. - B 8.